

Pierson-penning voor Heertje

Op 11 december 2009 ontving Arnold Heertje op grond van zijn brede en diepgaande wetenschappelijke oeuvre de Mr N.G. Pierson-penning. De lofrede die bij deze gelegenheid werd uitgesproken volgt hier in aangepaste vorm.

Prof. dr Arnold Heertje, wie kent hem niet? Generaties scholieren zijn grootgebracht met de Kern van de economie. Politici komen en gaan, maar allen kregen te maken met advies van Heertje over technologische ontwikkeling als motor van economische groei, de invoering van de euro en de hegemonie van Duitsland, het belang van mededinging voor de gewone burger, winkelsluiting, de Betuwelijn, de tweede sluis bij IJmuiden, het milieu en de natuur, en menig ander onderwerp dat wezenlijk is voor het welzijn en de welvaart van de natie. En wie het genoeg van Heertje als docent heeft gehad, zal dit zijn ganse leven niet licht vergeten. Het is nu niet mijn taak de onderwijskwaliteiten en de polemische gaven van professor Heertje te benadrukken, want die zijn evident en bij het grote publiek bekend en bemind en bij zijn tegenstanders gevreesd. Echter het is hier mijn plezierige taak de onderzoeksprestaties van professor Heertje toe te lichten en zijn betekenis voor de wetenschap te beoordelen.

Visies voor beleid

Op 26-jarige leeftijd promoveerde Heertje op het proefschrift *De prijsvorming van consumptie-goederen op oligopolistische markten*. De jonge Heertje had een theoretisch en wiskundig proefschrift geschreven en was een van de eersten die zich in Nederland met de speltheorie bezig heeft gehouden. Zo benadrukte hij het belang van onvolkomen kennis en van de reclame als actieparameter. Hier is de kiem gelegd voor de decennialange strijd van Heertje tegen monopolistische gedochten, inperking van mededinging en strakke regelgeving voor winkelsluiting.

We zien dit telkens als thema terugkomen in de academische levensloop van Heertje; door louter na te denken en diepgaande theorievorming worden visies voor het beleid ontwikkeld. Interessant is dat stelling V van het proefschrift reeds in 1960 waarschuwt dat wiskundige economie niet ten koste mag gaan van dogmengeschiedenis van de economie. Deze waarschuwing is vandaag, gezien de mondiale financiële crisis, actueler dan ooit.

RICK VAN DER PLOEG

Hoogleraar aan de Universiteit van Oxford en Universiteit van Amsterdam

De stelling van Heertje

Niemand minder dan de beroemde speltheoreticus en de Nobelprijswinnaar Reinhart Selten refereert aan *Der Satz von Heertje* op bladzijden 38–40 van zijn in 1970 verschenen onderzoeksmonografie *Preispolitik der Mehrproduktenunternehmung in der statistischen Theorie* in de *Econometrics and Operations Research Series* van Springer-Verlag. Het gaat om een vierkante matrix waarvan de elementen op de hoofddiagonaal alle negatief zijn, alle andere elementen positief zijn, en de absolute waarde van elk element van de hoofddiagonaal groter is dan de som van de andere elementen in de rij. In dat geval luidt de Stelling van Heertje dat alle elementen behalve de elementen van de hoofddiagonaal van de inverse van de matrix negatief zijn. Hoewel ik me stellingen van beroemde wiskundigen als Brouwer herinner, schiet me nu geen andere Nederlandse econoom te binnen aan wiens naam een stelling is verbonden. Het belang van de stelling is dat als de eigen-prijselasticiteiten alle groter zijn dan de som van de kruissubstitutie-elasticiteiten, de kruiselasticiteiten van de inverse matrix ook alle positief zijn. Dit veronderstelt dat als de prijzen van de producten van alle marktspelers met x procent omhoog gaan, de vraag voor ieder product daalt zodat de verschuiving van de vraag naar alle concurrenten kleiner is dan de verlaging van de vraag voor het eigen product. Dit is van belang voor een theoretische analyse van oligopolie. Zo betekent dit in Cournot-evenwicht dat hogere kosten van een rivaal van een bepaalde marktspeler moeten leiden tot een hogere vraag voor de producten van deze marktspeler. Heertjes werk over oligopolie is verschenen in gerenommeerde internationale tijdschriften als *Economia Internazionale*, *Kyklos* en het *Weltwirtschaftliches Archiv*. Zijn dynamische interpretatie van het duopolie-model van Edgeworth verscheen in 1971 in *Kyklos*. De uitbreiding naar prijsformatie in heterogene oligopolies ontwikkeld met David Furth is in 1980 verschenen in het *Zeitschrift für Nationalökonomie*. Ook moet melding worden gemaakt van zijn boek *Het elasticiteitsbegrip in de theoretische economie*, gepubliceerd in 1957, en artikelen over speltheorie in 1959. En natuurlijk het artikel over de theorie van het oligopolie dat de jonge Heertje heeft gepresenteerd op de *European Meeting of the Econometric Society* te Napels.

Geschiedenis van de economie

Opmerkelijk is de wetenschappelijke bescheidenheid van Heertje. Ook al mocht hij op zeer prille leeftijd

tot het ambt van hoogleraar zijn verheven, Heertje wist als geen ander dat hij in de grote vijver van de internationale wetenschap nog maar een klein visje voorstelde. Het was om die reden dat hij in 1958 zijn geest verder scherpte aan de beste breinen van de gerenommeerde Yale Universiteit en dat hij zich liet inspireren door onderzoekers in Saarbrücken, Kiel en Parijs. Ook werkte hij in 1966 samen met de befaamde Piero Sraffa in het Britse Cambridge aan *The works and correspondence of David Ricardo*. Piero Sraffa zegt dan ook: “of the previous attempts at making an index, only one, sketched out with the help of Professor A. Heertje, proved useful for the final version”. Ongetwijfeld heeft dit bijgedragen aan het levenswerk van Heertje: zijn wereldberoemde antiquarische bibliotheek

Door louter na te denken en diepgaande theorievorming worden visies voor het beleid ontwikkeld

van politieke economie met eerste drukken van Thomas Malthus, Karl Marx, David Ricardo, Adam Smith en vele anderen, vaak geannoteerd door de toenmalige ministers-presidenten. Dit legde de kiem voor Heertjes baanbrekende werk in de geschiedenis van het economisch denken. En in zijn artikel in *Contributions to political economy* legt hij uit wat iemand bezielt om zijn ziel en zaligheid te leggen in het verzamelen van zeldzame economische boeken. Wereldnieuws was zijn ontdekking van een archief van de beroemde Franse econoom Jean-Baptiste Say in een kasteel in Normandië, dat zich nu bevindt in de *Bibliothèque nationale de France* in Parijs. Zijn oratie over de bijzondere intellectuele kracht wortelend in de Joods-Portugese gemeenschap en David Ricardo in het bijzonder was een sprankelende tour de force. Zie ook zijn artikel *The Dutch and Portuguese-Jewish background of David Ricardo* in een 2005-nummer van de *European journal of political economy*. Ook kent Arnold als geen ander de geschiedenis van het economisch denken tussen 1650 en 1950 in Nederland. Interessant is eveneens zijn beschrijving van het werk van Isaac de Pinto. Ik herinner me ook zijn *Essays in honour of Mark Perlman* met bijdragen van Nobelprijswinnaars Paul Samuelson en Joe Stiglitz, naast een bijdrage van hemzelf over de natuurlijke orde in het werk van Adam Smith. En het *Vademecum zu einem Klassiker*

des utopischen Sozialismus over Henri de Saint-Simons *Du système industriel* samen met Louis Bergeron en Claude Jessua. Of zijn inleidende essays in het Duits over de ruimtelijk econoom August Lösch, over de macro-econoom Pierre Le Pesant, sieur de Boisguilbert en over de filosofen Marquis de Mirabeau en François Quesnay. Of zijn artikel over Shackle als economisch historicus. En niet onvermeld mag blijven zijn publicatie over de ongepubliceerde brieven van David Ricardo aan Grenfell over de rente en aan Grenville over kapitaal en bevolking en over de bescherming van de landbouw in het befaamde tijdschrift *History of political economy*. En zijn artikel over een anonieme brief aan, zoals Heertje aantoont, Edward Solly. In het zelfde gerenommeerde tijdschrift verschijnt ook een artikel van zijn hand over twee brieven van James Mill aan Jean-Baptiste Say. En niet te vergeten het artikel over Adam Smith en zijn relatie tot Anne-Robert Jacques Turgot en de andere Franse economen van de tweede helft van de 18e eeuw in het tijdschrift *Contributions to political economy*, of de artikelen over de oorsprong van Samuelsons multiplier-accelerator-model in het tijdschrift *History of political economy*. Hierbij kan niet onvermeld blijven dat Heertje zelf onderwerp van studie werd in het artikel van C. Siven, getiteld *Heertje, Heemeijer, and Samuelson on the origin of Samuelson's Multiplier-Accelerator Model* uit 2003.

En ook het prachtige boek van Heertje over Schumpeter, *De economie van innovatie*, en de ontwikkeling van het kapitalisme mag niet vergeten

worden, waarbij hij *en passant* ook de bijdrage van Keynes over deze onderwerpen bespreekt. Dit is van zijn boeken over de geschiedenis van het economisch denken het meest geciteerd. Ik memoreer ook zijn speciale uitgave van *Revue d'économie politique* over *Cambridge Controverse sur la Théorie du Capital*. Ten slotte heeft Heertje in een boek uit 1989, geredigeerd door Donald A. Walker, het definitieve artikel geschreven over Nicolaas Gerard Pierson, voormalig president van De Nederlandsche Bank, minister van Financiën, minister-president en de naamgever van de penning.

Erfgenaam

Het is Heertjes verdienste dat hij vele topeconomen naar Nederland heeft gehaald. In zijn vierdelige boekwerk *The makers of modern economics* laat hij in deel I de Nobelprijswinnaars Reinhard Selten en Joe Stiglitz, in deel II de Nobelprijswinnaars Edward Phelps en Oliver Williamson, in deel III Chris Freeman, Martin Shubik, Franklin Fisher en Gordon Tullock, en in deel IV Geoff Harcourt, Ken Binmore en Hirofumi Uzawa en vele anderen aan het woord. Ik herinner me zijn interviews gepubliceerd in 1984 bij Freeman in San Francisco met de *fine fleur* van de economie: Jan Tinbergen, James Tobin, Milton Friedman, John Kenneth Galbraith, Amartya Sen, Michael Bruno, Lawrence Klein en Robert Heilbroner. Dat doet niemand hem na. En zijn interviews voor de AVRO-radio met een soortgelijke groep van kanonnen in de economische wetenschap.

In zijn wetenschappelijke onderzoek is Heertje in de allereerste plaats de grote erfgenaam van het gedachtegoed van de bescheiden professor Pieter Hennipman. Ook al nam Hennipman, in tegenstelling tot Heertje, geen standpunten in, maar koos hij uitgangspunten. Hij schuwde de klassenbegrippen van Marx en was een subjectivist. In al zijn werk geeft Heertje uiting aan het belang van het door hem zo gekoesterde brede welvaartsbegrip. Economie gaat niet

alleen om de centen, maar het gaat om het welzijn van mensen, het leefklimaat, de natuur en het milieu. Het waarderen van deze aspecten van de leefomgeving is moeilijk, zo niet onmogelijk wegens het niet-reproduceerbare karakter van deze leefwaarden. Onvermoeid hamert Heertje op het belang van het brede welvaartsbegrip en het belang van kennisontwikkeling voor duurzame ontwikkeling, en was daarmee zijn vakbroeders ver vooruit. Zie ook zijn *Hennipman Lecture* over Hennipmans visie op technische vooruitgang en welvaartseconomie.

Welvaart

Heertje is daarom geen naïeve volgeling van Keynes. Hij is iemand die zijn leven lang de nadruk heeft gelegd op een sterke aanbodzijde van de economie en het belang daarvan voor de welvaart. Ik memoreer zijn fundamentele werk naar de determinanten van de technologische vernieuwing en vooruitgang en zijn gedetailleerde schumpeteriaanse visies op evolutie en economische groei. Zie daarvoor zijn internationaal vermaarde boek *Economics and technical change* dat in 1973 verscheen en (zeer ongebruikelijk zelfs in het huidige klimaat) in opdracht was geschreven. Ook hier was hij samen met de pionier Chris Freeman zijn vakbroeders ver vooruit. Dit boek is nog steeds zeer leesbaar, omdat het ook de grondleggers van de productietheorie, Cournot, Rae, Menger, Jevons, Walras, Böhm-Bawerk, Wicksteed en Marshall, en natuurlijk Schumpeter in het licht zet. Daarnaast geeft het ruimschoots aandacht aan case studies zoals Bessemer staal en Edison en elektriciteit, en bespreekt zelfs in detail endogene technische vooruitgang gebaseerd op de zogenaamde *invention-possibility frontier* van Kennedy en Weiszäcker, lang voordat Paul Romer en anderen daarover bekend werden. Dit boek behoort tot het beste wat Heertje te bieden heeft. Overigens was Heertje niet te beroerd om in het hart van Oostenrijk Schumpeters voorspelling over het verval van het kapitalisme onderuit te halen; zie zijn artikel in het boek van de Oostenrijker Helmut Frisch over schumpeteriaanse economie.

Ik memoreer het hameren van Heertje op het belang van mededinging, concurrerende aanbestedingen, privatisering, ondernemerschap, PPS, transport (samen met Jacob Polak), de 24-uurseconomie en sterk verankerde eigendomsrechten om zo tot een sterk aanbod te komen. Heertje heeft ook het belang van effectief energiebeleid onderzocht. Bovendien was hij het die de regering ten tijde van de oliecrisis waarschuwde voor het toen onbekende fenomeen van de stagflatie, te weten de gelijktijdige manifestatie van hoge inflatie en grootschalige werkloosheid ten gevolge van fikse stijgingen van de olieprijs. Keynesiaanse recepten zijn dan funest. Daarom had in het debat in 1981 tussen de schumpeteriaanse Heertje en de verstokte keynesiaan Lord John Eatwell uit Cambridge, dat is weergegeven in het Tijdschrift voor politieke economie, Heertje gelijk. Heertje heeft ook uitgebreid aandacht geschonken aan informatieproblemen en het realiseren van een efficiënte staat. Zie zijn ideeën over PPS en ook het boek dat hij Joe Stiglitz heeft laten schrijven over de economische rol van de staat over de onterecht vermeende efficiëntie van het Coase-mechanisme, genationaliseerde bedrijven en de overheid.

Naast een interessante verhandeling over geldontwaarding, heeft Heertje in 1963 in het *Weltwirtschaftliches Archiv* in het licht van het baanbrekende werk van Ramsey, Lange, Horvat, Harrod, Solow, Phelps en Von Neumann zijn theorie over de optimale spaarquote ontvouwd. Zijn boek *World savings – an international survey* begint met een voorwoord van de Nobelprijswinnaar Franco Modigliani en was in 1993 een prachtig theoretisch en empirisch overzicht van sparen, belastingen en endogene groei. In de jaren tachtig heeft hij het lot geschetst van de uitgestotenen uit het arbeidsproces. Later heeft Heertje in 1984 baanbrekend werk verricht over de zwarte economie, zie bijvoorbeeld zijn boek *L'économie souterraine* met Philippe Barthelemy. Zie ook zijn Preadvies over de informele economie met zijn intrigerende introductie over het leven van de Franse impressionist Camille Pissarro, zijn in 1980 verschenen Witboek over zwart en grijs geld, met Harry Cohen, en zijn *The black economy* met de journaliste van *The Economist* en *The Times*, Margaret Allen en Harry Cohen.

Populair-wetenschappelijk

Natuurlijk is Heertje behalve onderzoeker en commentator van naam en faam met ettelijke populair-wetenschappelijke boeken op zijn naam zoals *Dat bonte*

economenvolk (samen met Ria Kuip), *De verwording van de economie voor de arbeider, ondernemer en kruidenier* verklaard (samen met Frans Nypels en Kees Tamboer) en *Koersen op kwaliteit*, ook docent van naam en faam. En die combinatie komen we vandaag zelden tegen onder economieprofessoren. Degenen die een bewezen reputatie hebben in het publiceren van internationale toptijdschriften, laten het vaak afweten in het onderwijs en praten maar al te vaak met enig *dédain* over onderwijs. Dergelijke hoogleraren zouden in het bezemhok van Heertjes oude school met Heertje zelf moeten worden opgesloten totdat de geest en het aanstekelijk enthousiasme van hem overslaat naar de toponderzoeker die zich te goed voelt voor het onderwijs.

Slot

Een groot en markant wetenschapper die schrijft in het Nederlands, Engels, Duits en Frans, die bovendien wordt vertaald in het Italiaans, Spaans, Japans en vele andere talen, die wordt gerespecteerd, geliefd en gevreesd voor zijn scherpe tong en pen in binnen- en buitenland, en als geen ander het belang van een krachtige aanbodzijde en de geschiedenis van het economisch denken bepleit, verdient met recht en trots de Pierson-penning.

